

Wetenschappelijke Tijdingen (o.m. van Luc Vandeweyer) getuigen daarvan, en studies van o.a. Bruno De Wever en jongere historici van de Gentse school hebben die tendens versterkt. Met name hebben enkele van die jongere historici de geschiedenis van de IJzerbedevaarten kritisch aangepakt. Die jongeren hadden weinig of geen voeling met het verleden dat ze beschreven. Voor diegenen die zelf bij de gebeurtenissen betrokken waren, is dat vaak een nadeel (“dat hebben ze toch zelf niet meegemaakt ?!”), maar het voordeel is dat er een serenere en objectievere geschiedschrijving uit kan voortkomen. Het kan wél heel lang duren : ten slotte kan in Frankrijk nu pas sereen over de Dreyfus-affaire geschreven worden... Het is een wetmatigheid van de geschiedschrijving dat taboes één na één worden gesloopt – en in de geschiedenis van het Vlaams nationalisme zijn er nogal wat. Maar, om het met Lode Wils te zeggen, het slopen van taboes behoort tot de hoofdopdrachten van de historicus.

CARLOS VAN LOUWE & PIETER-JAN VERSTRAETE
«De Oorlogsbedevaarten, kroniek van de vergeten
IJzerbedevaarten 1940-1944»
Kortrijk, Groeninghe, 2002, 209 p.

Het is in Vlaanderen lang gebruikelijk geweest dat Vlaamse historici die een poging deden de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging en in engere zin van het Vlaams nationalisme vanuit een andere hoek dan de hagiografische te benaderen, door de Vlaamse nationalistenvanuit een andere hoek dan de hagiografische te benaderen, door de Vlaamse nationalistenzelf als ‘nestbevuilers’ werden bestempeld. Lode Wils en Louis Vos, onder anderen, kunnen daarvan meespreken. Die reactie is op zich begrijpelijk, maar ze heeft wel lange tijd een objectief onderzoek van het eigen verleden in de weg gestaan. Sinds pakweg een twintigtal jaar is daar stilaan verandering in gekomen. Talrijke bijdragen in

In deze zin getuigt het van moed dat Pieter-Jan Verstraete (1956), die al heel wat publicaties over diverse aspecten van het Vlaams nationalisme op zijn actief heeft staan, en Carlos Van Louwe (1932), zelf gedurende meer dan twintig jaar lid van het IJzerbedevaartcomité, nu met een boek komen over de bedevaarten die tijdens de Tweede Wereldoorlog in de crypte van Diksmuide werden georganiseerd. Het waren geen echte bedevaarten zoals vóór de oorlog, maar kleinschalige plechtigheden die de auteurs niet ten onrechte betitelen als de “vergeten” IJzerbedevaarten. Lange tijd werden die met de mantel der liefde bedekt. Pas in de kroniek die twee journalisten wijdden aan zestig jaar

IJzerbedevaarten kwam de oorlogsperiode net zo goed aan bod als de voor- en naoorlogse tijd¹⁹. En pas op de IJzerbedevaart van 2000 vroeg de leiding van het IJzerbedevaartcomité een “historisch pardon” voor “bepaalde onderdelen van het verleden”, waarmee expliciet de oorlogsperiode werd bedoeld.

Dit nieuwe boek behandelt uitsluitend de vijf bedevaarten die van 1940 tot 1944 in Diksmuide werden georganiseerd. Het taboe zelf is dus onderwerp van geschiedschrijving geworden. Voor deze ‘kroniek’ hebben de auteurs een beroep kunnen doen op uniek archiefmateriaal : foto’s, documenten en affiches die in 1982 door Clemens de Landtsheer, de onvermoeibare secretaris van het IJzerbedevaartcomité, aan Carlos Van Louwe werden toevertrouwd. Dit archief berust nu in het gemeentearchief van Temse, vanwaar de Landtsheer afkomstig was.

De auteurs hebben er goed aan gedaan hun beschrijvend boek een ‘kroniek’ te noemen, want aan een grondige historische analyse van de oorlogsbedevaarten zijn ze niet toe gekomen. Met name biedt het boek geen verklaring voor de overigens accuraat beschreven aanvaarding door het comité van begrippen als Nieuwe Orde, met inbegrip van huldebetuigingen aan Oostfrontvrijwilligers, die dan op de koop toe nog werden vergeleken met de Vlaamse vrijwilligers uit de Eerste Wereldoorlog. Voor een dergelijke analyse was het toch

nodig geweest wat meer naar het verleden terug te grijpen en de oorlogsbedevaarten niet te isoleren uit hun eigen dynamiek, zoals in dit boek is gebeurd. Toch was de verrechtsing en de toenemende invloed van het VNV, waaraan het comité kennelijk geen weerstand heeft geboden, al eerder geanalyseerd, o.a. door Annelies Beck in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Op geregelde tijdstippen werd de zeggenschap over de IJzerbedevaart inzet van bittere strijd in het Vlaamse kamp. In de jaren ’30 ging het o.m. tussen het VNV en het Verdinaso en wat later tussen democraten en extreem-rechtsen; tijdens de oorlog werd er geredetwist tussen het VNV en de meer extreme op de SS afgestemde organisaties en in de jaren ’90 trachtte het Vlaams Blok zich meester te maken van de IJzerbedevaart. Precies zoals het VNV in de jaren dertig de IJzerbedevaarten “de proefbank der echte Vlaamsch-nationale gezindheid” noemde, wilde het Blok zelf uitmaken wie wel en niet naar de bedevaart mocht komen²⁰. Aan deze continuïteit kan een historicus van de bedevaarten eigenlijk niet voorbijgaan. Het ware goed geweest als de auteurs van dit boek dit steeds terugkerend verschijnsel even in herinnering hadden gebracht.

Op het feitelijk vlak biedt dit boek een aantal nieuwe gegevens, bijvoorbeeld over de interne strijd tussen meer VNV- en meer SS-gezinde leden van het comité, over het ontslag van Adiel Debeuckelaere

19 POL VAN DEN DRIESSCHE & RIK VERLINDE, *Volk, word staat : zestig jaar op bedevaart naar de IJzer*, Diksmuide, 1988.

20 Een militant zei het zo tijdens de bedevaart van 1996 : “Het gaat er om dat de IJzerbedevaart in handen blijft van degenen in wiens handen hij altijd geweest is, dat is van de Vlaamse nationalist”. Er waren spandoeken te zien met leuzen als “Weg de laksen en de lauwen; ons behoort de IJzertoren”. Aan de VRT verklaarde Hugo Schiltz verontwaardigd : “Als je de geesten niet kunt winnen, dan sla je op de mensen”.

als comitélid (wegens zijn deelname aan 'Limoges' in 1940), over het verzet van comitélid Jef Rombouts tegen de Oostfrontretoriek, en over de vlucht van Frans Daels naar Zwitserland na de bevrijding. Maar de belangrijkste bijdrage van dit zeer verzorgde boek ligt op het iconografisch vlak. Er worden niet minder dan 119 foto's, affiches en documenten gereproduceerd, waarvan de overgrote meerderheid nog niet eerder gepubliceerd werd. Interessant is ook de tot nu toe ongepubliceerde typering van comitévoorzitter Frans Daels door Hendrik Elias uit 1959. De gewezen VNV-leider noemt Daels "een eigenzinnig en koppig man (...) met daarbij een zeer beperkte politieke horizon". Daels was volgens Elias niet vatbaar voor argumentatie en concessies: "Daels was in de politiek alleen maar wat hij ook daarbuiten was, namelijk wat men in Vlaanderen een 'lastig' mens noemt (...). Wanneer hij zich eenmaal een opinie had gevormd, dan vocht hij voor zijn opvattingen en was al het overige voor hem alleen maar vergissing of bedrog". Alleen al deze karakterisering van Daels doet de wens ontstaan naar een kritische biografie van de man die tussen 1920 en 1944 meer dan wie ook een stempel heeft gedrukt op de standpunten die door het comité werden ingenomen. Daels was het IJzerbedevaartcomité, naast de vele andere dingen die hij ook nog was. Een dergelijke biografie zou natuurlijk oog moeten hebben voor Daels' politieke evolutie, die ook haar weerslag heeft gehad op de IJzerbedevaarten. Daaruit zou kunnen

blijken dat Daels zelf niet heeft kunnen of willen weerstaan aan de verrechtsing (sommigen zullen het fascisering noemen) van het Vlaams nationalisme tijdens het interbellum. In 1933 verdedigde hij nog de komst van de pas uit Duitsland gevluchte Albert Einstein naar de IJzerbedevaart (hij kwam overigens niet). In 1936 had Daels het in een radiotoespraak t.g.v. de bedevaart over de Vlaamse "eis van zelfregering met uitsluiting van alle 'rasvreemde inmenging'" ²¹. Wellicht bedoelde Daels met 'rasvreemde inmenging' in de eerste plaats de Franse invloed in België, maar dit taalgebruik doet toch even nadenken.

Daels' toetreding tot de Raad van Leiding van het VNV in oktober 1940 leek een logische stap in deze evolutie. Lang niet iedereen was er gelukkig mee. Ook dat is een revelatie uit de karakterisering van Daels door Elias: "Een aanwinst was dit beslist niet voor de politieke leiding der beweging". Mogelijk is Elias' oordeel over Daels gekleurd door het feit dat Daels vooral onder het VNV-leiderschap van Elias scherpe oppositie heeft gevoerd tegen wat de 'capitulatie' van Elias voor de Duitsers werd genoemd. Maar men moet er wel bij bedenken dat dit oordeel van Elias uit 1959 niet voor publicatie bestemd was; ware dat wel het geval geweest, dan had hij zijn oordeel beslist niet zo scherp geformuleerd. Hoe dan ook plaatste Daels' toetreding tot het VNV de IJzerbedevaarten nog duidelijker in de invloedssfeer van deze partij en dus in het

Het hele incidentrijk gebeuren leek een herhaling van de late jaren '30 (beelden van de incidenten uit 1996 in het *Histories*-programma *De IJzertoren, een kruis voor Vlaanderen*, uitgezonden op 6 oktober 2000).

21 Een fragment uit deze toespraak is opgenomen in de *Histories*-uitzending *De IJzertoren, een kruis voor Vlaanderen* [VRT-WOORDARCHIEF].

collaboratiekamp. In zijn toespraken op de oorlogsbedevaarten – die in dit boek staan afgedrukt, inclusief de gecensureerde passages – was Daels opvallend gematigd, ofschoon zich onder de uitsluitend uitgenodigde aanwezigen meer Nieuwe Ordegezinden dan ooit bevonden. Toch lijkt het er op dat het groot moreel gezag waarover Daels als voorzitter van het IJzerbedevaartcomité beschikte hem in de ‘wondere zomer’ van 1940 ook tot politieke ambities gebracht heeft. In het kader van een brede ‘Volksbeweging’ werd Daels door enkele gezaghebbende Vlaamse nationalistenvan (zoals Jef Goossenaerts) een leidende rol toebedacht die verder ging dan het eenvoudige lidmaatschap van de VNV-leiding. Het lijkt uitgesloten dat Daels daar niet van op de hoogte was en er niet mee instemde. Enkele documenten uit de herfst van 1940 laten zien dat Daels bereid was een nationaal-socialistisch regime in Vlaanderen te aanvaarden, op voorwaarde dat Groot-Nederland met Duitse hulp zou tot stand komen, terwijl hij zich vóór de oorlog niet bepaald als een ‘Dietser’ had gemanifesteerd²². Na de oorlog werden deze ‘Dietse’ uitingen van Daels uitgelegd als een vorm van verzet, maar het spreekt vanzelf dat deze interpretatie paste in de verdedigingsstrategie die rond Daels in de repressietijd moest opgebouwd worden.

Het siert Van Louwe en Verstraete dat ze geen enkel taboe uit de weg zijn gegaan en mythen ontmaskerd hebben (bijvoorbeeld het verhaal dat Daels geen enkele censuur duldde). Ook in die zin vormt dit boek

een waardevolle bijdrage tot de oorlogsgeschiedenis van het Vlaams nationalisme. De auteurs verwijzen heel even naar de naoorlogse nasleep. In deze context dient een gebeurtenis gesitueerd die voor lange tijd het odium van de IJzertoren als symbool van de collaboratie heeft bestendigd: het opblazen van de toren op 16 maart 1946 door leden van de ontminningsdienst van het Belgisch leger. Het is duidelijk dat de IJzertoren (die vaak ‘de toren van Daels’ werd genoemd) geïsoleerd werd als politiek symbool, mede zij het niet uitsluitend omwille van de oorlogsbedevaarten, en dat daders en opdrachtgevers aan vervolging konden ontsnappen omdat ze ook vanuit de magistratuur bescherming kregen. Zowel de context waarin deze aanslag kon plaatsvinden als het verloop van het wel erg kreupel gerechtelijk onderzoek (dat bij wijlen de allure van een vaudeville had) zouden daarom een grondig onderzoek verdienen, dat het eerder verschenen boek van Willy Moons hierover zou kunnen vervolledigen²³. Een kluif voor eenieder die de politisering van de magistratuur wil bestuderen. Het volledige onderzoeksdossier berust op het ADVN, en elders zijn ook nog wel wat documenten te vinden. *Avis aux amateurs...*

Etienne Verhoeyen

²² Eigen archief. Fotokopieën van deze vooralsnog moeilijk te duiden documenten werden mij rond 1980 bezorgd door Staf Vermeire.

²³ WILLY MOONS, *Het taboe van Vlaanderen : veertig jaar na de aanslag*, Antwerpen, 1986.